

VOJESLAV MOLÈ: OB STODESETI OBLETNICI ROJSTVA

Janja Žitnik

UVOD

Umetnostni zgodovinar, klasični arheolog, pesnik, pisatelj in prevajalec Vojeslav Molè sodi med tiste slovenske izseljence, ki so vse življenje ohranili tesen stik z domovino. Največji del svojega življenja je preživel na Poljskem, zadnja leta pa v ZDA. Slovenijo je zapustil z dvajsetimi leti (1906), vendar se je dvakrat za daljši čas vrnil. Po prvi svetovni vojni je ostal v Ljubljani pet let (1920–25), med drugo svetovno vojno pa leto dni več (1939–45).

Decembra letos mineva stodeseta obletnica njegovega rojstva. Njegovo delo je znano predvsem v okviru umetnostnozgodovinske stroke na Poljskem in v Sloveniji, manj pa je z njim seznanjena širša slovenska javnost v domovini, zamejstvu in izseljenstvu. Ker gre za enega najpomembnejših slovenskih znanstvenikov na področju umetnostne zgodovine, hkrati pa za nadarjenega slovenskega emigrantskega pesnika in pisatelja, je vsekakor primerno, da mu ob omenjeni obletnici posvetimo pozornost v naši reviji.

Doslej je bilo v slovenskem in poljskem tisku priobčenih mnogo več prispevkov o Moletovem znanstvenem in strokovnem delu kot pa o njegovih leposlovnih objavah, zato bomo v naši reviji slednjim posvetili več pozornosti. Uvodoma pa bi vendarle predstavili glavne podatke o njegovi dinamični življenjski poti, saj Moleta poznajo le redki bralci *Dveh domovin*.

ŽIVLJENJE

Rodil se je 14. decembra 1886 v družini nižjega vojaškega uradnika v Kanalu ob Soči. Prve tri razrede osnovne šole je končal v Sežani, pripravljalni razred za gimnazijo je obiskoval na Proseku, prvi semester gimnazije pa v Trstu (1898). Nato se je družina preselila v Novo mesto, kjer je Molè ostal osem let in tu končal gimnazijo. V tem času je objavil prve leposlovne prispevke v *Ljubljanskem zvonu* in v *Omladini*, glasilu dunajskega akademskega društva Slovenija. Po maturi je leta 1906 vpisal študij prava na Dunaju, a se je že po prvem semestru prepisal na romanistiko in slavistiko.

Spomladi naslednje leto je bil potrjen k vojakom. Po odsluženem enoletnem vojaškem roku v Trstu (1907–08), kjer je končal oficirsko šolo, je jeseni 1908 odpotoval v Krakov in tu leto dni poslušal predavanja iz poljske književnosti in slavistične lingvistike. Tu je začel objavljati tudi svoje prve strokovne članke. Naslednje leto (1909–10) se je v Rimu pripravljaj na študij umetnostne zgodovine, nadaljeval ga je na Dunaju v letih 1910–12. Med poletnimi počitnicami je delal v šibeniškem notarskem arhivu in zbiral gradivo za zgodovino šibeniške katedrale. Spomladi 1912 je na Dunaju doktoriral iz umetnostne zgodovine in klasične arheologije. Po končanem študiju je odšel na enoletno potovanje po Italiji kot štipendist avstrijske vlade, oktobra 1913 pa je nastopil svoje prvo redno delovno mesto, in sicer pri Centralni komisiji za varstvo spomenikov na Dunaju, ki ga je dodelila Deželnemu konservatorskemu uradu v Splitu.

Z izbruhom prve svetovne vojne je bil kot rezervni oficir 1. avgusta 1914 mobiliziran v avstrijsko vojsko in imenovan za poveljnika železniške postaje v Przemyslu na Poljskem, a je bil kmalu po lastni želji premeščen na rusko fronto. Že po prvih bojih se je septembra skupaj s še 4000 vojaki znašel v ruskem ujetništvu, kjer je prebil kar šest let. Transportirali so ga v Sibirijo, najprej v Novonikolajevsk (Novosibirsk), nato v Barnaul, leta 1915 v Borki, Tomsk in Taro, leta 1916 pa v Tjumeno in spet nazaj v Taro, kjer je naslednje leto dočakal oktobrsko revolucijo. 11. aprila 1917 se je "po zastopniku" (svojem bratu) poročil z nekdanjo kolegico s krakovske univerze, Poljakinjo Elo. Leta 1918 so ga premestili v Krasnojarsk, od koder se je vrnil v Tomsk

in tu v začetku leta 1919 vstopil v I. jugoslovanski polk Matije Gubca. Jeseni 1919 je predaval na univerzi v Tomsku in bil celo habilitiran, decembra pa se je začelo njegovo dolgotrajno potovanje nazaj v domovino. Z vlakom se je odpeljal iz Irkutska do Vladivostoka, od tam pa z ameriškim transportnim parnikom Sheridan do Trsta, kamor je prispel spomladi 1920. Od tu se je vrnil k ženi v Krakov. Za pet let sta se preselila v Ljubljano, kjer je bil Molè s 1. septembrom 1920 imenovan za docenta klasične arheologije in bizantinske umetnosti na ljubljanski univerzi, po treh letih pa za izrednega profesorja.

Jeseni 1925 se je z družino izselil v Krakov in ostal tam vseh štiriinajst let do druge svetovne vojne in še devetnajst let po vojni. Tu je bil redni profesor umetnostne zgodovine slovanskih narodov na novoustanovljenem Slovanskem študiju Jagelonske univerze (od leta 1936 je bil celo njegov direktor). Skoraj vsako leto je med počitnicami prihajal v Ljubljano. Po nemškem napadu na Poljsko je bil jeseni 1939 z družino evakuiran v oblegani Lvov, od tod pa so odpotovali v Ljubljano, kjer je Molè kot profesor za bizantinistiko na ljubljanski univerzi skupaj z družino pričakal konec vojne. Jeseni 1945 so se po šestih letih vrnil v Krakov. Tu se je znova vključil v znanstveno in pedagoško delo na področju umetnostne zgodovine v okviru Slovanskega študija Jagelonske univerze. Leta 1947 je bil izvoljen za rednega člana Poljske akademije znanosti v Krakovu, leta 1950 pa je prevzel vodstvo Umetnostnozgodovinskega inštituta Jagelonske univerze in katedro za srednjeveško umetnost.

Poleg treh leposlovnih del (dveh pesniških zbirk in avtobiografije) je objavil vrsto strokovnih del, največ v poljskih znanstvenih revijah. Leta 1960 se je upokojil, 22. decembra 1961 pa je bil izvoljen za dopisnega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Leta 1966 sta se z ženo preselila k hčerki v Oregon. Umrl je 5. decembra 1973 v mestu Eugen v Oregonu, ZDA.

STIKI Z ZNANIMI SLOVENCMI

Že prvo leto študija na Dunaju se je Molè zbližal z Otonom Župančičem, docentom za ruščino na Orientalski akademiji Rajkom Nahtigalom, Vladimirjem Levstikom, ki se je bil prav tedaj vrnil iz Pariza, Francetom Steletom in še z nekaterimi tamkaj živečimi slovenskimi intelektualci, ki so pozneje igrali pomembno vlogo v slovenski politiki (Fran Vidic idr.). Pomembni za njegovo poznejše življenje pa so bili tudi njegovi stiki z Ivanom Prijateljem in Francetom Kidričem – z obema se je bil seznanil v dunajski Dvorni biblioteki. S Cankarjem, ki je bil tedaj prav tako na Dunaju, v tem času ni imel stikov.

Že kmalu po prihodu na Dunaj se je včlanil v tamkajšnje akademsko društvo Slovenija, bil pa je precej kritičen do njegovih preprirov z bratskimi društvi (npr. s praško Ilirijo in dunajsko Savo). Naslednje leto se je med služenjem vojaškega roka v Trstu ponovno zbližal s svojim nekdanjim sošolcem, pesnikom in poznejšim ravnateljem ljubljanske Drame Pavlom Golio. Po opravljenem doktoratu je imel v Ljubljani spet redne stike s Francetom Steletom in Otonom Župančičem, urednikom *Ljubljanskega zvona* Jankom Šlebingerjem in tudi s Cankarjem. V tem času je objavljal predvsem kritike slikarskih razstav v Ljubljani in drugod po Sloveniji.

Kot rečeno, je bil med prvo svetovno vojno šest let v ruskem vojnem ujetništvu. Nekaj časa je bil v Sibiriji celo skupaj s Steletom, npr. leta 1916 v Tjumeni in 1918 v Omsku. Drugi Moletovi ožji prijatelji v Ljubljani so bili Fran Ramovš, Jakob Kelemina, Milko Kos, Franc Mesesnel, Fran Govekar, Ferdo Kozak itd.

LEPOSLOVNO DELO

Že proti koncu gimnazijskih let, ko je bival v Novem mestu, je Molè objavil pod psevdonomom Spitignjev vrsto pesmi in črtic v reviji *Omladina*, glasilu dunajskega akademskega društva Slovenija. Približno v istem času je objavil nekaj leposlovnih prispevkov tudi v *Ljubljanskem*

zvonu, ki je bil tedaj na gimnaziji prepovedan. Učitelj verouka Josip Marinko je zaradi tega zahteval Moletovo izključitev iz vseh avstrijskih gimnazij, vendar je to preprečil ravnatelj Detela.

Leta 1910 je založba Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani objavila Moletov knjižni prvenec, pesniško zbirko *Ko so cvele rože*. Avtor jo je posvetil svoji bodoči ženi Eli. Zbirka dvainsedemdesetih pesmi je razdeljena v devet ciklov: *Iskal sem te, Ela, Pozdravi iz daljine, Melodije, Odmevi, Iz mračnih dni, Melanholija, Molitve, V daljave*.

Pesniške oblike se vrstijo od tri-, štiri-, pet-, šest-, sedem- in osemvrstičnic¹ do soneta (s prestopno ali oklepajočo rimo v kvartinah, medtem ko se v tercinah pojavljajo različne vrste rim). Le izjemoma se pesnik odloči za nekoliko bolj sproščeno pesniško obliko (npr. *Smrt lesov*, str. 133).

Večina pesmi v zbirki ima ljubezensko motiviko (uvodna pesem, cikli *Iskal sem te, Ela* in *Melodije*, večji del cikla *Odmevi*). V pesmih, ki jih je Molè napisal kot študent na Dunaju ali v Krakovu, se motiv ljubezni prepleta z domotožjem (npr. *Na polja zgrinjal mrak je pajčolan*). Cikel *Pozdravi iz daljine* pripoveduje o pesnikovem trpljenju zaradi ločenosti od dekleta. Očitno ga je Molè napisal na Dunaju ali še verjetneje med počitnicami v Sloveniji, medtem ko je Ela čakala nanj v Krakovu.

Cikel *Iz mračnih dni* ima vojaško tematiko, cikel *Molitve* pa versko. Za vse pesmi cikla *Melanholija* je značilno otožno vzdušje, teme pa so različne. Tudi tematika zadnjega cikla *V daljave* je raznovrstna. Pesnik išče motive v naravi (jutro, mrak, sončni zahod, vihar, jesenski dan, gozdovi, makovo polje, tulipani). V nekaterih pesmih tega cikla gre za čiste impresije z močno izraženo atmosfero, v drugih pa pesnik naveže svoje čustveno stanje na motiv iz narave.

¹ Rima v štirivrstičnicah je največkrat prestopna, v nekaterih pesmih pa oklepajoča ali zaporedna. Petvrstičnice imajo rimo ABBBA ali ABBAB, rima v šestvrstičnicah je verižna ABABAB ali povratna ABCABC, v sedemvrstičnicah pa ABABABC.

Vse pesmi v zbirki so napisane v izrazito vznesenem in povzdignjenem slogu (skrajni primer je npr. pesem **Preludij**, str. 19). Še posebno so pesniku v tem času pri srcu sestavljeni pridevniki, kot so čudodaljen, čudotajen, čudotajnosten, čudotih, škrlatnozlat, solnčnojasen, solnčnočist, solnčnotih, skrivnostnotih, tihotajen, rodnoživen, bajnorazkošen, srebrnobled, bisernobled, jesenskonem, rožnokrvaveč, rožnodiven, snežnočist, večnosvet, opojnotruden. Spet in spet se v pesmih pojavljajo platane, ciprese, aleje, vedno znova nastopajo pesnikove najljubše barve: škrlatna, srebrna, zlata in sneženobela. Priljubljeni izrazi so prelest, prelesten, lesketanje, trepetanje, blestenje, šepetanje, vzdrteti, šumeti, skrivnosten, opojen, brezbrežen, hrepeneč, plamteč in celo trepečoč (str. 21, 34, 87, 119). Nekaj je tudi hrvatizmov, ki pa so se tedaj precej pogosto uporabljali: tuga, ljubáv, plač, slušati, diven. Najbolj motijo prisiljeni poudarki: pravljíce, jutránja, pozabljena, v glóbeli, v plámenih, králjevsko, pomíril, z vrhov, razpřšen ipd. V pesmih nastopajo bitja iz najrazličnejših mitologij: vile, nimfe, favni, gracije, Pan, Titanija, Oberon, Vesna, Parcival ...

Kot značilen primer Moletove ljubezenske lirike iz tega obdobja naj navedem odlomek iz cikla Pozdravi iz daljine (pesem 5, str. 56, 2. kitica):

In bila si kot mak, ki rdi pod dnevom,
 ko sem poljubil usta ti koralna
 v zelenih lesih, polnih šepetanja
 in strepetal sem poln stobarvnih sanj.
 In s sladkim, tihotajnostnim odmevom
 so prišla v naju hrepenenja daljna
 in čula sva, kako se les priklanja
 pod čarom bajnim in ves misli nanj.

Lirska, epska ali dramska dela največjih mojstrov vezane besede, ujeta v še tako strogo zamejene pesniške oblike, praviloma zvenijo kot samostojen in suveren, a še vedno povsem spontan, v osnovi naraven jezikovni sistem. Prav to pa Moletu s pesniškim prvencem ni uspelo. Ne glede na to, kako pristna so bila čustva, ki so pesniku narekovala vznesene lirične izlive, je njegov pesniški izraz mnogo preveč prisiljen, da bi bil lahko prepričljiv. Če k temu dodamo še občutno pomanjkanje iz-

virnosti vsebine in pesniških figur, je razumljivo, da zbirka *Ko so cvele rože* niti ob izidu niti pozneje ni mogla veljati za umetniški dosežek, pa čeprav so njeni verzi nadvse skrbno izdelani in izbrušeni do potankosti.

Jeseni 1914 je Molè znova prijel za pero, ko se je znašel v vojnem ujetništvu v Sibiriji, kjer je ostal – in pesnil – več kot šest let. Leta 1916 je v Tjumeni poleg cele vrste pesmi napisal enodejanko v nemških verzih z naslovom **Das Protokol** (Protokol), marionetno igro, v kateri smeši oficirje in njihov ponarejeni patriotizem. V Sibiriji je predelal tudi svojo starejšo pesnitev **Peter Sič**, katere uvod je objavil v *Domu in svetu* leta 1920. V začetku leta 1919 je v I. jugoslovanskem polku Matije Gubca v Omsku soustanovil tednik *Naš list* (izšlo je 13 števil); svoje prispevke v njem je podpisoval s psevdonimom El Picador. Tu je še naprej pisal pesmi, seznanil pa se je tudi z ruskim pesnikom Jurijem Verhovskim, ki je na literarnih večerih v Tomsku med drugim recitiral tudi Moletove pesmi v ruskem prevodu. Pozneje jih je natisnil v zbirki *Solnce v zatočeniji*.

Molè je pisal pesmi tudi med svojo eksotično vožnjo iz Sibirije nazaj v Krakov (26. februar – 1. maj 1920). Ko sta se z ženo kmalu po njegovi vrnitvi iz ujetništva za pet let preselila v Ljubljano, se je že prvi dan sestal z Izidorjem Cankarjem in mu izročil rokopis svoje nove pesniške zbirke *Tristia ex Siberia*. Cankar je posredoval pri Novi založbi, da je zbirko še v istem letu izdala.

Zbirka, ki vsebuje dvainsedemdeset pesmi – torej enako število kot Moletova prva pesniška zbirka – je razdeljena na dva dela; prvega je pesnik naslovil *Tristia ex Siberia*, drugega pa *Na oceanu*. Kot svojega prvenca je tudi to zbirko posvetil ženi Eli, vendar tokrat posredneje: z uvodno pesmijo **Moji ženi** (str. 13), **Epilogom** (str. 133–135), **Južnimi soneti** (str. 117–131) in še celo vrsto drugih pesmi.

V omenjeni uvodni pesmi avtor predstavi ženi svojo novo pesniško zbirko kot vazo, ki ji jo je izklesal iz marmorja. V bok vaze je vrezal čar

svojih sanj, na drugo stran cvetoči vrt, v njem pa se tiho smeje ona sama, ko posluša njegove pesmi. Na rob vaze je vpisal skrivne besede svojih bridkih spoznanj, pa tudi radosti, v njeno dno pa je pretil vso vsebino svojega življenja in hrepenenja.

Sledijo štiri cikli prvega dela zbirke: **Iz dnevnika, Dve pismi, V antični obliki in Sibirski soneti**. Značilno zdomska je vsebina pesmi **Očetu na grob** iz prvega cikla (str. 20), sestavljena iz petih kvartin z oklepajočo rimo. Pesnikova misel beži iz daljne tujine na očetov grob, rad bi poljubil sveto prst njegove gomile, rad bi se mu pridružil. Noče ga prebuditi, ne bi ga želel prizadeti še s svojo tragično zgodbo, ko je bilo že njegovo življenje dovolj težko in polno grenkega spoznanja. Pesem se zaključuje z verzom: "Spi, oče, spi! – Pregrenka je tujina ..."

Po igrivem, ironičnem tonu in po vsebini odstopa od vseh drugih pesmi v zbirki **Odlomek iz dramatičnega prologa**, napisan po zgledu starih mojstrov poetične drame. Tema, poslanstvo gledališča, zaživi v kar posrečenih verzih, ki pa jim manjka izvirnosti. Govorec prologa je režiser igre, marionetna lutka (2. in 3. kitica):

Princip naš ni prav nič težak;
oblečeš se – kot jaz zdaj – v frak
in z odra naših trhlih desk,
kjer te obdaja kralja blesk,
zazreš občinstvu se v obličja,
takole: glejte – od pritličja
skoz lože vse do galerije:
notranjost jim v pogledih sije.

In kjer pač čitaš gladko laž,
in kjer propast in tmo spoznaš,
kjer vidiš grehe brez kesanja,
kjer duša o resnici sanja,
kjer šleva dela se junaka,
kjer krije se svetnik sred mraka, –
postoj! – in semkaj jih presadi!
Sicer to vedno ni v navadi, –
nasprotno pa prav mnogokrat

pod zvok bombastičnih tirad
čez oder stopajo le sence
in spletajo si suhe vence
iz fraz in slamnatih besed. –
A kdor je skozinskoz poet,
mu nudi snov resnični svet.
Seveda to pač ni pogodu
občinstvu, tolstemu gospodu,
ki plača, da se ga zabava,
da v svet se glasna trobi slava
njegova za par belih kron.
In pa – kaj mu je pač resnica,
ki mu zrcali lastna lica,
a v njih je mrzkih gub milijon?
Občinstvo hoče pestre šminke,
občinstvo hoče sladke krinke –
in mesto vina sok iz čaš
z omledno, staro limonado,
in mesto misli – fraz naslado
in mesto solnca – nizko laž.
Zato le ni preveč lahko
iz teh-le desk peklo, nebo
in vice našega življenja
ustvariti in hrepenenja
preliti naša v zvok besed
in ves šumeči, divji svet
prečarati v pravljico,
a govoriti le – resnico ...

Za večino pesmi v zbirki sta značilni dosledna kitična zgradba in rima, le tu in tam se pesnik odloči za svobodnejši verz (npr. v daljši pesmi **Les šumi**, str. 33–35). **Ob Jeniseju** je mračna izpoved pesnikove stiske, občutka dokončne izgubljenosti. Sredi samotne, puste tujine se poskuša spomniti srečne preteklosti, vendar je njegov spomin utonil v ledeni stepi. Dvoje nedosegljivih belih rok ga zaman vabi, naj se vrne v svet nekdanje sreče (str. 24–25). Podobno kot v že omenjeni uvodni pesmi pa postane Moletova poezija sama sebi tema tudi v pesmi **Verzi moji** (zadnja kitica, str. 26): “Verzi moji – pesem tožna, čez

brezbrežna/ morja v dan jesenski z vihrami ihteča,/ nad prepadi zvezda nedosežna,/ a v globinah mrtva, pokopana sreča.”

V brezhibno tekočih tercinah cikla **Dve pismi** pripoveduje pesnik o svojem enoličnem, izpraznjenem, razvrednotenem življenju v Sibiriji po končani vojni leta 1919. Prvo, **Sibirsko pismo** (str. 39–43), je namenjeno njegovi ženi. V trpkem tonu, vendar brez sarkazma, ji uvodoma slika svojo osamljenost, domotožje in obup na eni strani, na drugi strani pa izkrivljene vrednote in izmaličene medčloveške odnose tovarišev v ujetništvu (str. 40): “Na rokah kri in v duši težki grehi,/ drug drugu smrten vrag, volk bratu brat/ in laž v očeh in ustih, laž v utehi.” Vsebinska drugega dela pesmi pa je ljubezenska, ton postaja vse svetlejši, mestoma napoveduje celo kanček novega upanja.

Drugo pesem iz tega cikla, **Pismo v domovino**, piše Molè prijatelju Otonu Župančiču. Sestavljena je iz treh delov, prvi vsebuje petnajst, drugi šestnajst in tretji devet tercín, vsi pa še zaključni verz. V prvem delu pesnik slika pomlad, ki se prebuja povsod, celo v daljni Sibiriji, le v njegovi duši je ni. Vprašuje se, če bo njegovo pismo sploh prispelo v domovino in če niso tamkaj že vsi pozabili na svoje izgubljene sinove. Drugi del je za razliko od ostalih dveh prežet s trpko ironijo (str. 46–47):

Vem, ti se čudiš, da še sploh živimo.
Jaz tudi. Petkrat up smo in gorje
že pokopali pod sibirsko zimo.

A zdaj? Zdaj delo vzeli smo v roke,
zagrebli hrepenenje, upe, sanje
in delamo, – a kaj, se še ne ve.

To je: ne ve se, kam nas delovanje
lahko pripelje še, na vsak način
pa delo naše ni tako vsakdanje.

Kot muham pajek, zdaj iz pajčevin
sovragom predemo nevarne zanke,
vspanj je gotov, – očetov vreden sin ...

Z lahkoto si rešujemo uganke,
ki jih noben ne reši diplomat,
enačbe, ki so v njih samo neznanke.

Zavijamo v ponosni se škrlat
tribunskih tog – in ta je novi Kato
in drugi Cezar, tretji je Marat.

Ideja naša pa – dejal bi Plato –
nesmrtna je. Sicer vsebina njena
ni jasna še, a vendar je le zlato.

Še vedno duša v nas tiči ognjena,
iz bronu čistega kot solnce vlita,
nepremagljiva kot železna stena.

In njena pot je cesta zmagovita
k visokim ciljem koncem zadnjih cest:
v Sibiriji jim pravimo – korita.

Uvodni verzi tretjega dela pisma nizajo slikovite impresije iz pesnikovega spomina na domovino. Iz tercina veje tako močno hrepenenje, da že prerašča v telesno bolečino. Zaključek pesmi pa je pretresljiv (str. 48–49):

Rad spal bi daleč tam, kjer naši lesi
šumijo v dan iz svojih rosnih sanj
in vriskajo škrljančki pod nebesi.

Rad spal bi tam, kjer v igri lesketanj
beže slapovi rek od skale k skali
in strm je breg in solnce zlito nanj.

Rad spal bi tam, kjer v jezeru zrcali
nebo nad snegom sinjih se planin
in blesk neba se v eno zliva z vali.

Rad spal bi tam. In v sanjah bi tišin
drhtela nad menoj pomlad in cvetje
na grob mi sipala kot tih spomin. /.../

A k tlom je prikovana moja volja –
in ni izhoda, ceste, ni poti, –
ni krila ne pomagajo sokolja –
in s stisnjenimi čakam le zobmi.

Naslednji cikel z naslovom **V antični obliki** poje o smrti in večnosti. V pesmi **Hegezó** (str. 54–55) uporabi pesnik nevsakdanji motiv, ki ga je našel v antiškem nagrobnem reliefu iz 4. stoletja p. n. š. Pesem je tragična izpoved mlade žene, ki se z bolečino spominja za vedno izgubljene mladostne sreče. Tudi **Milonska Afrodita** (str. 56–57) govori o pozabljenosti in samoti, ki ju prinaša nesmrtnost ("Sama sem in mrtvi so vsi bogovi"). Večnost, kakršno slika pesem **Thanatos** (str. 58–59), pa vendarle prinaša tudi tolažbo. V zadnji kitici vabi Smrt popotnika v onostranstvo, kjer naj bi našel mir, tišino, zadnji sen in poslednjega resnico.

Cikel zaključujeta pesmi **Komična maska** (str. 60) in **Tragična maska** (str. 61). Prva pripoveduje o minulih in prihodnjih stoletjih, ki se skrivajo v njej, saj predstavlja "končni ostanek spoznanja in vsoto človeške modrosti". Ljudje so smešen rod, pritlikavci v božanskih vlogah, klanjajo se tisočerim bogovom in jim gradijo hrame, njihova prava nesmrtna boginja pa je v resnici ona sama – okamenela podoba mrtvega smeha. Sporočilo Tragične maske predstavlja nasprotni pol prejšnje pesmi: človek naj se oklene življenja, maska mu svetuje: "idi med svet, kjer čaše penijo se, pesmi zvenijo./ kjer se v poljubih zažigajo sanje kot zvezde bleščeče./ kjer se pod meči krešejo iskre v borbi pogumni." Od življenja naj človek čim več iztrži, od večnosti pa naj ne pričakuje preveč, saj "polni zavisti, lokavi so večni, nesmrtni bogovi." Odnos do tostranskega življenja v Komični maski je negativen, v Tragični pa pozitiven.

Zadnji cikel prvega dela zbirke, **Sibirski soneti**, vsebuje dvaintrideset oblikovno brezhibnih sonetov. Najpogostejše teme so minljivost, beda in nepomembnost življenja (**Moja pesem**, str. 65; **Sužnjevi soneti**,

str. 67–70; Tomsk, str. 71; Na ulici, str. 72; Samomorilki, str. 73; Sibirski grobovi, str. 74; Tri rože, str. 75). Druge pesmi pripovedujejo o domotožju in grenkobi tujine (Ko vrnem se ..., str. 90), osamljenosti (Prebujenje, str. 66; Na Bajkalu, str. 78), o tragiki boja za "svobodo" in o nesmiselnosti prelivanja krvi (V tajgi, str. 77; Svoboda, str. 79; Novo leto 1920, str. 80), o zlaganosti politike (Tribun, str. 82; Agitator, str. 83; Idealist, str. 84).

Versko vsebino ima cikel štirih sonetov s skupnim naslovom **Bog** (str. 86–89). Prvi in četrti sonet sta po vsebini konvencionalnejša od drugih dveh. V tretjem sonetu, ki v prvih treh kiticah odraža Moletov rahlo provokativen pogled na religijo, pesnik v zaključku zagovarja notranji, zasebni odnos do vere in boga: "In bil si jim sistem in teorija, / bog dneva sodnega in katedral / in slednjič hipoteza in manija. // In vendar si le blesk neba nad morjem / brezbrežnim duše, – sanja Te vsak val / le v delu, ki ga vidi nad obzorjem." (str. 88) Sporočilo drugega soneta iz cikla pa kaže celo na pesnikovo panteistično dojetje boga (str. 87):

Viharju gozd si, ki se v njem gubi,
vihar si gozdu, – v njem iztrepetava.
In morju breg si skalnatih peči,
a bregu sinja morska si daljava.

Oblaku zemlja si, ki v njo rosi,
in zemlji si oblak, ki v večnost plava;
dobravi pesem si pomladnih dni,
a ptici zeleneča si dobrava.

Otroku si razcvetena livada,
livadi si otroški, solčni smeh,
zvoneč kot pesem upapolnih vej.

A duši jezero si v dnu prepada
in v njem zrcališ v mojih se očeh
in v drobnem prahu vendar si brez mej.

Drugi del zbirke z naslovom **Na oceanu** (str. 97–131) je Molè spesnil v prvi polovici leta 1920 med večmesečnim potovanjem, ko se je z ladjo vračal iz Sibirije prek Japonske, Filipinov, Singapura, Cejlona in skozi Sueški prekop v domovino. Spričo okolja, v katerem so pesmi nastale, so motivi v prvem ciklu (str. 99–115) pogosto eksotični, osrednji temi pa sta seveda hrepenenje (**Beli galebi**, str. 101–102; **List iz dnevnika**, str. 103; **Japonska pomlad**, str. 106; **Tropična noč**, str. 107–109) in radostno pričakovanje (**El Conquistador**, str. 110–111). Le tu in tam se vrine kakšna druga tema, denimo neuslišana ljubezen (**Japonska romanca**, str. 104–105). Drugi cikel – avtor ga je poimenoval **Južni soneti** – pa vsebuje trinajst optimističnih ljubezenskih sonetov, posvečenih pesnikovi ženi. Zbirko zaključuje **Epilog** s pesmijo **Doma**, ki je prav tako ljubezenska.

Pesmi z ljubezensko tematiko najdemo tudi v vseh drugih ciklih zbirke. Poleg že omenjenih sodijo v to tematsko skupino **Večer** (str. 30), **Kako je tih ta pomladanski sneg** (str. 29), **Sameva park** (str. 31), **Les šumi** (str. 33–35), **Čaše do vrha naliž** (str. 53), **V polnočnem snu** (str. 92), **Tvoje pismo** (str. 93), **Ti** (str. 94), **Tropična noč** (str. 107) in **V brezbrežnosti** (str. 112). Nostalgija je prav tako tema celotne zbirke, vendar se iz grenkega, brezupnega domotožja, ki preveva prvi del zbirke, v drugem delu prelevi v nestrpno, a hkrati veselo pričakovanje bližajoče se vrnitve.

Kar zadeva atmosfero, je bipolarnost zbirke seveda razumljiva. Osnovni ton prvega dela, ki ga je Molè napisal v Sibiriji in ki je po njem poimenoval zbirko, je mračen, skrajno zagrenjen, pesimističen. Kot teme se nenehno pojavljajo samota, izgubljenost, krutost tujine, obup, smrt. Drugi del pa zveni v vedno svetlejših tonih, kot sta z vsako prevoženo miljo na poti domov rasla v pesniku nova vera v življenje in zaupanje v prihodnost.

Podobno kot Moletova prva zbirka je tudi druga napisana v vznesenem, povzdignjenem, sofisticiranem slogu z zapleteno sintakso. Prisiljeni poudarki, npr. okrvávljena (str. 18), pravljíca (str. 23, 29, 31, 44, 72, 74, 78, 95), naróda (str. 81), so bolj moteči kot nekatere ponavljajoče se rime, kakršnim se pesnik v tako obsežni zbirki težko izogne. Najpogostejši primeri ponavljajoče se rime so lica – resnica (str.

41, 68, 78, 95), svet – cvet (str. 28, 34, 41, 45, 107, 127), smeh – očeh (str. 43, 73, 87, 104), življenje – hrepenenje (str. 22–23, 26, 120, 124), tišina – daljina (str. 24, 28, 103).

Kljub podobnemu slogu je umetniška vrednost druge zbirke občutno višja od prve. Tega se je Molè verjetno zavedal, saj v svoji avtobiografiji prvo komajda omenja, drugi pa posveča precej prostora. Njene pesniške oblike sicer kažejo na to, da je pesnik verjetno za daljše obdobje izgubil stik z novostmi v sodobni slovenski poeziji, ki jo je v mladih letih redno spremljal. Ker pa je o njegovih stikih s tedaj nastajajočo književnostjo rojakov v domovini le malo znanega, ne smemo prezreti možnosti, da je bilo prav omenjeno stilistično odstopanje lahko tudi osrednja tendenca Moletovega pesniškega ustvarjanja, o čemer bomo še govorili.

Odmevi na zbirko so bili različni. Uradnik Licejske, pozneje Univerzitetne, knjižnice Joža Glonar je objavil zelo neugodno kritiko, prav tako Remec in še nekateri drugi, nevtralneje pa je o zbirki pisal Joža Lovrenčič v *Slovencu*. Drugi so Moletu očitali, da ne more biti hkrati pesnik in znanstvenik. Zato se je za nekaj časa odpovedal izvirnemu pesništvu in je o prostem času raje prevajal. Za gledališče je prevedel Ibsenovo *Gospo z morja* in še nekaj drugih del.²

V *Slovenskem biografskem leksikonu* povzema umetnostni zgodovinar France Stelè splošno mnenje Moletovih literarnih kritikov takole: "V obeh zbirkah se kažejo formalistične težnje, osrednji motiv njegovega pesništva je ljubezen, pač pa se v poznejši zbirki jasno odraža njegov umetnostno zgodovinski študij in poseben vtis, ki ga je nanj

² Molè je obvladal vse glavne slovanske jezike in večino drugih evropskih. Prevajal je v prozi in verzih, med drugim Krasinskega, Slowackega, Konopicko, Baudelairea in že omenjenega Ibsena. Iz slovenščine je prevajala v poljščino tudi njegova žena Ela (zlasti po njuni vrnitvi v Krakov), npr. izbor Cankarjevih novel za zbirko *Biblioteka Jugosłowianska*, ki je izhajala v Varšavi med obema vojnama. Predgovor o Cankarju je prispeval Molè sam.

napravila klasična antična umetnost.”³ Ambrozij Kodelja pa takšno stališče komentira še z drugega zornega kota: “Ko se je 1906. leta začela v slovenskem slovstvu oglašati močna opozicija proti tedanjim epigonom in sopotnikom moderne, se je začel vse pogosteje oglašati tudi on. Nanj sta močno vplivala moderni italijanski klasicizem in poljska romantika, posebno znani satirik, dramatik in mislec Juliusz Slowacki (1809–1848). Moletova prva pesniška zbirka ‘Ko so cvele rože’ je tipičen odsev njegove kontestacijske nature. Z njo se je skušal čim bolj ločiti od tedanjih pesniških tovarišev in zabrisati svobodni verz moderne s skladnostjo in blagoglasjem. Tako mu je postajal slog važnejši od vsebine. Brez dvoma je nanj tudi močno vplival dunajski profesor in esteta Max Dvořák. Deset let pozneje je izdal drugo pesniško zbirko ‘Tristia ex Siberia’ (Žalostinke iz Sibirije). Za nas je ta zbirka važna predvsem zato, ker vsebuje pesmi, ki so nastajale v obdobju, ko so se zgrinjali oblaki bližajoče se vojne. Prvi je v našem slovstvu prav on, ki je na to tudi namignil. Med prvo in drugo zbirko se čuti velik časovni presledek. Ker se je pri nas tedaj razbohotil ekspresionizem, so ga nekateri kritiki ocenili kot ‘čistega formalista’. Tako se je počasi ‘preusmeril’ v umetnostnega zgodovinarja in pesnikovanje ‘pustil ob strani’, kot je rad sam dejal.”⁴

Glede na najpogostejši, čeprav neutemeljen očitek Moletu, češ da kvaliteten znanstvenik ne more biti hkrati tudi kvaliteten pesnik, je gotovo zanimivo vprašanje, ali bi njegova pesniška zbirka *Tristia ex Siberia* morda naletela na ugodnejše kritike, če avtor pač ne bi bil znan predvsem kot ugleden umetnostni zgodovinar – ali pa v tem primeru sploh ne bi bila objavljena, saj so mu pot do objave olajšali prav tisti prijatelji in znanci iz ljubljanskih založniških krogov, s katerimi se je bil seznanil med študijem na Dunaju poldrugo desetletje prej. Na to vprašanje verjetno ne more nihče odgovoriti.

³ France Stelè, “Molè Vojeslav (Herman)”, *Slovenski biografski leksikon*, 5. zvezek, Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933, str. 148.

⁴ Ambrozij Kodelja, “Vojeslav Molè – ob peti obletnici smrti”, *Znamenje*, VIII/1978, št. 2, str. 192.

Najbolj znano Moletovo leposlovno delo je njegova avtobiografija z naslovom *Iz knjige spominov*, ki je izšla pri Slovenski matici v Ljubljani leta 1970. Gre za polliterarno besedilo, napisano v privlačnem slogu, katerega glavni značilnosti sta avtorjeva čustvena angažiranost in bogato besedišče. Avtobiografija je zanimiva predvsem zaradi obravnave nekaterih znanih slovenskih osebnosti iz predvojnega javnega življenja v Ljubljani, Pragi in na Dunaju. Pisec besedila na ovitku knjige med drugim poudarja: "Razen tega pa se v njegovi knjigi pojavlja toliko značilnih dejstev za dobo in okolje, domače in tuje, da je avtobiografska pripoved dr. Moleta vredna pozornosti tudi s te plati. Velik del spominov obravnava avtorjevo bivanje v tujini, zlasti na Poljskem, in v tem pogledu je knjiga tehtna izpoved o slovenskem znanstveniku in njegovi uveljavitvi v tujem svetu. Prenekatera poglavja v spominih so napisana s takšno umetniško močjo, da jih beremo kot leposlovno umetnino, kar je posebna odlika in vrednost najnovejše Moletove knjige."

O svojih občutkih v zvezi s prvo domovino piše Molè takole: "Ko sem spet sedel pri svojem pisalniku v Krakovu, sem se kaj čudno počutil. Čudno se mi je zdelo, da sem poljski državljani oziroma da me imajo za takšnega, ko nisem za to niti prosil niti v prihodnosti nisem nameraval prositi. Ali se je v moji duševnosti kaj spremenilo? Seveda ne. Nadalje mi bo moj dom tam doli na jugu, moje misli bodo vedno ostale zvezane z Ljubljanskim poljem in Šmarno goro nad njim, z Novim mestom in gotsko cerkvijo na griču ob zeleni Krki, s tržaško okolico in sežanskim Krasom, z morjem pod Kontoveljem in Prosekom. Da, toda vendar je danes to nekaj drugega kot prejšnje čase. Nekaj se je temu še pridružilo: to, da bo odslej moje delo pripadalo še drugemu, poljskemu narodu. Zmedle so se mi misli in bile so razdeljene med dva svetova." (Str. 365)

Nekoliko pozneje pa dodaja: "Moja zveza z domovino se ni nikoli pretrgala, ostal sem vedno isti, kot sem bil takrat, ko sem se odpravil k prevzemu službe v Krakov. Še več, vtis imam, da se je moja navezanost na Slovenijo vedno bolj večala, odkar sem bil v Krakovu; vedno bolj sem se zavedal, da sem v tujini in da je moj dom tam daleč na jugu.

Seveda pa nisem pretiraval, vedel sem, da moram biti na Poljskem, kjer tako rekoč delujem za domovino." (Str. 381)

Prvi del knjige z naslovom Otroška in mladostna leta, v katerem Molè na koncu pripoveduje o svojem begu v Slovenijo leta 1939, zaključuje s temi besedami:

"Vrnem se, vrnem se, – kar same so privrele iz mene te besede, četudi sem še v Lvovu vezal svojo vrnitev samo z Ljubljano, z Jugoslavijo. Zdaj pa, ko zapuščam Poljsko, mi je tako, kot da zapuščam deželo, ki mi je tudi kos domovine. In mislil sem, da je to tako, ker sem jo spoznal in okusil ne samo, ko mi je bilo dobro, ampak ker sem jo spoznal, ko je preživljala najhujše in najtežje gorje svoje zgodovine.

V tistih dneh pred odhodom iz Poljske sem razmišljal o vsem tem, kar mi je Poljska dala. Odprla mi je vrata v svet, napravila je iz mene moža, razkrila pred mano vse svoje zaklade, naravne in duhovne, vso svojo likovno umetnost in dala mi je razumevanje svoje historične poti in me popeljala na vrhunce poezij svojih pesniških genijev, očarala me je z muziko Chopina, ki me vedno in povsod opaja, kjerkoli mi zazveni, in dala mi je ženo in rodbino. Poraz leta 1939 je bil nesreča, katastrofa, a ni bil njen konec. Ob junaštvu njenih sinov se je skrhal meč, ki je hotel uničiti in podjarmiti svet.

Kako naj bi se torej mogel ne vrniti, ko bo vojna končana? Vrnem se, vrnem se ...

Prijatelj Bystron je nekoč dejal: Človek more imeti samo eno vero, lahko pa ima dve domovini." (Str. 458)

Zanimiv je tudi odlomek o slovenskih štipendistih Jagelonske univerze. O Antonu Slodnjaku piše, da se je kot prvi slovenski štipendist njegovega inštituta ne le živo zanimal za Poljsko, temveč je že tjakaj prišel s precejšnjim znanjem o poljski literarni zgodovini. Kmalu je našel primerjalno pot med poljsko in slovensko književnostjo, zlasti pesništvom. Četudi se Molè ni vselej strinjal z njim, npr. v vprašanju paralel med Aškercem in Kasproviczem, je bil prepričan, da lahko od Slodnjaka še veliko pričakujemo – (str. 382–383).

“Najboljši med slovenskimi štipendisti pa je bil Tine Debeljak,” nadaljuje Molè, “ki se ga vselej spominjam z veseljem in priznanjem. Prišel je na Poljsko z velikanskim navdušenjem za poljsko literaturo, za pripovedno prozo in pesništvo. Napisal je prav kritično sestavljeno razpravo o življenju in usodi Władysława Reymonta, ki je res izborna in le premalo znana in upoštevana, poleg tega pa je njegovo življenjsko delo predvsem posvečeno glavnima poljskima romantikoma Mickiewiczu in Słowackemu. Dejal bi celo, da je Debeljak sam romantik in da ga je prav to romantično nagnjenje pritegnilo k obema velikima poljskima romantičnima genijema. /.../ Za Tineta Debeljaka je bila velika škoda, da je zabredel v politiko – brez nje bi bil izboren pesnik-prevajalec.” V istem odlomku Molè poudarja, da je nekoč sam nameraval prevesti celotnega Mickiewiczovega *Pana Tadeusza*, a se je temu odrekel in delo prepustil Debeljaku (str. 383; k Debeljaku se avtor ponovno vrne na str. 470). Kot najživahnejšo izmed vseh krakovskih štipendistk pa Molè s simpatijo omenja tudi znano slovensko jezikoslovko Bredo Pogorelec.

Literarno zanimivi so odlomki, kjer pisatelj slika primorsko, kraško in dolensko pokrajino, še prepričljivejši pa so slikoviti portreti ljudi, ki so igrali pomembno vlogo v njegovem življenju: učitelji in sošolci na novomeški gimnaziji, prijatelji na Dunaju, kolegi na krakovski in ljubljanski univerzi. O tistih, ki so mu bili najbližji, piše s toplo naklonjenostjo, vendar jih ne idealizira. Njegov spomin je kritičen, z enako odkritosrčnostjo spregovori o njihovih vrlinah in pomanjkljivostih, včasih pa mu njihova dejanja ali značajske poteze služijo kot izhodišče za nadaljnja razmišljanja. Trudi se, da bi tudi o tistih, ki niso osvojili njegovih simpatij, pisal kolikor mogoče objektivno. Njihove napake omenja kot kuriozitet, skoraj nikoli pa se ne zgodi, da bi jih odkrito obsojal. Seveda že samo dejstvo, da so se nekatere negativne lastnosti (ali dejanja) njegovih znancev – včasih gre za prav nenavadno trivialen dogodek – usidrale v pisateljev spomin tudi za več kot pol stoletja, priča o tem, da je moral nekoč reagirati nanje z močno notranjo prizadetostjo. Vendar je prizadetost z leti popustila, ostal je le še spomin nanjo, ki pa je prešibak, da bi lahko vplival na avtorjeva čustva ob poznejšem oživljanju takšnih trenutkov.

Povsem druge vrste je pisateljeva “programirana” distanca pri prikazovanju svojih najintimnejših čustev, ki so bila v času pisanja spominov

še vedno zelo intenzivna (ljubezen do staršev, žene in otrok, bolečina ob izgubi sina). O svojih najglobljih čustvih Molè sicer piše, vendar kar se da stvarno, na videz neprizadeto, kot bi opisoval čustva koga drugega in ne svoja.

Celo najbolj slikovite pokrajinske impresije, človeški portreti in čustveni, dramatični prikazi ključnih trenutkov Moletovega življenja v delu *Iz knjige spominov* pa ne dosegajo umetniške ravni prave literarne avtobiografije. Zdi se, da to tudi ni bil piščev namen. Očitno je Molè našel ustrežnejšo možnost za svoj literarni razmah v prvem od obeh žanrov, ki si ju je izbral – v poeziji.

ZNANSTVENO IN STROKOVNO DELO

Molè je na Dunaju leta 1912 doktoriral z disertacijo *Miniatura srbskega rokopisa iz leta 1649 s Šestodnevom bolgarskega eksarha Jovana in Topografijo Kozme Indikoplanca*. Prve razprave po opravljenem doktoratu je posvetil umetnostni zgodovini Dalmacije, sicer pa je bil velik del njegovih prizadevanj posvečen bizantinski umetnosti in vlogi bizantinistike v slovanski umetnosti. Svoje članke o ruski umetnosti, ki jih je objavljajl v varšavski reviji *Zycie i Nauka*, je predelal in združil v knjigo o ruski umetnosti do leta 1914 (leta 1955 je bila objavljena v poljščini, leta 1957 pa še v slovenskem prevodu). V istem času (1956) je objavil tudi knjižico o ruski ikoni, dve leti pozneje pa še monografijo o Tizianu (*Tycjan*, Varšava 1958), ki jo je posvetil prijatelju Francetu Steletu.

Med drugim je pisal tudi o Meštroviciu, o sasanidski umetnosti, poznoantični in srednjeveški umetnosti v vzhodni Evropi in na Bližnjem vzhodu, poljski renesansi, umetnosti v času romantike itd. Leta 1940 mu je France Stelè svetoval, naj svojo knjigo *Umetnost, njeno obličje in izraz* (Ljubljana 1941), katere izid v Varšavi je preprečil izbruh druge svetovne vojne, prevede v slovenščino in ponudi v tisk Slovenski matici. Vse do odhoda iz Poljske leta 1966 pa je največ časa posvečal nastajanju Slovarja slovanskih starožitnosti (*Słownik Starożytności Słowiańskich*), ki ga je izdajala Poljska akademija znanosti v Poznanju.

Moletova znanstvena in strokovna bibliografija, ki je izšla pri Poljski akademiji znanosti, navaja preko sto člankov, knjig, esejev in razprav o umetnosti.⁵ Posebne omembe sta vredna njegova analiza pomena umetnikove ustvarjalne osebnosti in njegov prispevek k slovenski strokovni terminologiji. Vojeslav Molè velja danes za enega izmed trojice utemeljiteljev slovenske umetnostne zgodovine.

SKLEP

France Stelè je v osrednji slovenski umetnostnozgodovinski reviji zapisal naslednje mnenje o mednarodnem pomenu Vojeslava Moleta: "Moletov primer je namreč v več ozirih izreden. Če ga vzamemo kot rojaka, se nam pokaže z dvojnimi obrazom, kot ugleden slovenski pesnik in kot tretji temeljni kamen znanstveno orientirane slovenske umetnostne zgodovine; če pa ga pogledamo s poljske strani, je to slovenski umetnostni zgodovinar, ki ga cenijo kot enega utemeljiteljev sodobne poljske zgodovine umetnosti."⁶ Emilijan Cevc pa k temu dodaja: "V plemeniti osebnosti prof. Moleta, tankočutnega esteta in celo parisoško izbrušenega pesnika, se razkriva posebna dvojnost človeškega znanstvenega iskanja, mnogokrat pogojena v dinamičnih prepletih, ali pomirjena v harmonični sintezi, pri vsem tem pa razpeta v veliko kulturnozgodovinsko razgledanost in potrjena z globokim humanizmom. Dva naroda je povezoval, poljskega in slovenskega, in oba je obogatil z znanjem svojega znanstveno kritičnega duha in velike vednosti. Rojen istega leta kot Izidor Cankar in France Stelè, je bil obema na Dunaju študijski tovariš, vsi trije pa so bili pionirji prenovljene in poglobljene umetnostnozgodovinske stroke na Slovenskem. Cankar jo je metodološko trdno utemeljil, Stelè zasidral v problematiki domače umetnostne preteklosti in tej odkazal mesto v Evropi, Molè pa je njuno prizadevanje dopolnil s širokimi perspektivami bizantinske kulture, umetnosti drugih slovanskih narodov, z ikonografskimi poudarki in s

⁵ Isti, "Verba moveant, exempla trahunt", *Razgovori*, 2/1966/67, št. 4/5, str. 18.

⁶ France Stelè, "Osemdesetletnica Vojeslava Moleta", *Zbornik za umetnostno zgodovino*, VIII/1970, str. 9.

pritegnitvijo dosežkov francoskih umetnostnih zgodovinarjev in teoretikov. /.../ Za nas pa niso najmanj pomembne študije, s katerimi je Molè približeval Poljakom nekatere vidnejše slovenske in jugoslovanske umetnike in tudi poglavja iz naše literarne preteklosti."⁷

Za raziskovalca slovenske izseljenske književnosti pa je od vseh Moletovih objavljenih del nedvomno najzanimivejša njegova druga pesniška zbirka. Glede na prvenec *Ko so cvele rože* predstavlja zbirka *Tristia ex Siberia* bistven kakovostni premik v Moletovi liriki. Njena motivika v veliki meri sovпада z najznačilnejšimi motivi emigrantskega slovstva. In kar je pomembnejše: njena estetska vrednost kljub očitnemu slogovnemu odstopanju od tedanjih osrednjih slovenskih in evropskih literarnih smernic znatno presega povprečno umetniško raven tedanje slovenske izseljenske lirike.

LITERATURA

- Molè, Vojeslav, *Ko so cvele rože*, Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg, 1910.
- Isti, *Tristia ex Siberia*, Ljubljana: Nova založba, 1920.
- Isti, *Iz knjige spominov*, Ljubljana: Slovenska matica, 1970.
- B/orško/, B/ožidar/, "Sedemdesetletnica Vojeslava Moleta", *Slovenski poročevalec*, XVII/1956, št. 291 (11. december), str. 4.
- Brecelj, Marijan, "Pesnik in umetnostni zgodovinar Vojeslav Molè, roj. 1886" /s sl./, *Naš list* (Anhovo), XI/1972, št. 6, str. 8.
- Isti, "Planinski zapis dr. Vojeslava Moleta", *Planinski vestnik*, LXXI/1971, št. 7, str. 339.
- Isti, "Vojeslav Molè (1886–1973)". Zapisek o njegovi smrti, *Jadranski koledar 1975*, str. 145–148.
- Cevc, Emilijan, "Osemdesetletnica umetnostnega zgodovinarja dr. Vojeslava Moleta" (s sliko), *Sinteza*, II/1967, št. 5–6, str. 105.
- Isti, "Vojeslav Molè" (s sliko), *Letopis SAZU*, 24/1973 (1974), str. 93–98.

⁷ Emilijan Cevc, "Vojeslav Molè", *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, 24/1973 (1974), str. 95 in 97–98.

- C/evc, E/milijan/, "Življenjski jubilej dr. Vojeslava Moleta", *Naši razgledi*, VI/1957, št. 1 (12. januar), str. 18.
- Dolenc, Jože, "Ob stoletnici rojstva treh znamenitih Slovencev", *Mohorjev koledar 1986*, str. 128–129 (Izidor Cankar, Vojeslav Molè, France Stelè).
- Hočevar, France, "Spomini na Vojeslava Moleta", *Naši razgledi*, 24/1975, št. 3 (7. februar), str. 71–72.
- Juteršek, Mirko, "Vojeslav Molè (1886–1973)", *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 1987, št. 23, str. 17–20 (portret ob stoletnici rojstva, znanstveno srečanje 10. marca 1987 v Kulturno-informacijskem centru Križanke).
- Kodelja, Ambrož, "Verba moveant, exempla trahunt. Dr. Vojeslav Molè, osemdesetletnik", *Razgovori*, II/1966–67, št. 4/5, str. 17–19.
- Isti, "Vojeslav Molè – ob peti obletnici smrti", *Znamenje*, 8/1978, št. 2, str. 191–193.
- Komelj, Bogo, "Zadnji od trojice utemeljiteljev. Z imenom dr. Vojeslava Moleta se ponašata Dolenjska in Novo mesto", *Dolenjski list*, 25/1974, št. 5 (31. januar), str. 10.
- Krečič, Peter, "Vojeslav Molè 1886–1973", *Sinteza*, IX/1974, št. 30/32, str. 7.
- Lipovec, Albina, Tone, Pretnar, "Znanstvena, publicistična in leposlovna dvojezičnost Vojeslava Moleta in Otona Berkopca" (teze), *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 1985*, str. 99–100.
- Stelè, France, "Osemdesetletnica Vojeslava Moleta" (s sliko), *Zbornik za umetnostno zgodovino*, XVIII/1970, str. 9–26 (z nemškim povzetkom).
- Isti, "Vojeslav Molè – osemdesetletnik" (s sliko), *Delo*, VII/1966 (17. december), št. 341, str. 5.
- Isti, "Vojeslav Molè", *Slovenski biografski leksikon*, 5. zvezek, Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933, str. 148–149.
- Velikonja, Jože, "Ob spominu na profesorja Moleta", *Mladika*, 58/1974, št. 7/8, str. 112–113.
- "Vojeslav Molè" (s sliko), *Letopis SAZU*, XII/1961 (1962), str. 29–34 (biografija z bibliografijo).

SUMMARY

**VOJESLAV MOLÈ:
ON THE 110th ANNIVERSARY OF HIS BIRTH**

Janja Žitnik

Art historian, classical archaeologist, poet, writer and translator Vojoslav Molè was a Slovene emigrant who maintained close contacts with his home country throughout his life. He lived most of his life in Poland, but spent his last years in the USA. He left Slovenia when he was twenty years old (in 1906), but twice returned to Ljubljana for extended periods.

Vojoslav Molè was born on 14 December 1886 in Kanal ob Soči. He attended grammar school in Trieste and then in Novo mesto, where he completed his secondary education in 1906. In spring of that year he matriculated at Vienna University, where he first studied law and then Romance and Slavonic studies. In 1907-08 he served in the army in Trieste, continued his studies the following year in Kraków, lived from 1909 to 1910 in Rome and from 1910 to 1912 in Vienna again, where in 1912 he obtained a doctorate in history of art and classical archaeology. After receiving a scholarship he spent 1912-1913 in Italy. In autumn 1913 he started his first job with the Central Commission for the Protection of Monuments in Vienna, and was assigned to the Provincial Conservation Office for Dalmatia in Split.

At the beginning of World War I he was sent to the Galician front in Poland, where he was captured by the Russians and was held as a prisoner of war in various parts of Siberia until 1920. In that year he returned to Kraków and then moved together with his wife to Ljubljana, where he worked for the next five years as a lecturer and senior lecturer of history of antique and Byzantine art. In autumn 1925 he and his family emigrated to Kraków and remained there for fourteen years before World War II and another 19 years after it. He was professor of history of art of Slavonic nations at the newly-established Institute for

Slavonic Studies at the Jagiellonian University (in 1936 he was even appointed dean). After Poland was attacked by the Germans, he and his family were evacuated to the besieged Lvov in autumn 1939, from where they made their way to Ljubljana, where Molè, as a professor of Byzantine Studies at the University of Ljubljana, stayed with his family until the end of the war. In autumn 1945, after six years, they returned to Kraków. There he continued his scientific and pedagogical work in the field of history of art at the Institute of Slavonic Studies at Jagiellonian University. In 1947 he was elected a regular member of the Polish Academy of Arts and Sciences in Kraków; in 1950 he became Head of the Institute of History of Art and the Department of Medieval Art at the Jagiellonian University.

In addition to three literary works (two volumes of poetry and an autobiography) he also published a number of professional papers, the majority of them in Polish scientific journals. He retired in 1960; on 22 December 1961 he was elected a corresponding member of the Slovene Academy of Sciences and Arts. In 1966 he and his wife moved to live with their daughter in Oregon. Vojeslav Molè died on 5 December 1973 in the town of Eugene, Oregon, USA.

Molè's scientific and professional bibliography, published by the Polish Academy of Arts and Sciences, lists over a hundred articles, books, essays and papers. Particularly notable are his analysis of the importance of the artist's creative personality and his contribution to Slovene specialised terminology. Vojeslav Molè is known as one of the three founders of Slovene history of art.

*Researchers of Slovene emigrant literature will undoubtedly find his second book of poetry the most interesting of all his published works. With regard to his first book *Ko so cvele rože* (*When the Flowers Bloomed*), his book *Tristia ex Siberia* represents an important step forward in the quality of his lyrical opus. Its motifs coincide to a large extent with the most typical motifs of emigrant literature. Even more importantly, despite Molè's obvious stylistic deviation from the main Slovene and European literary trends of the time, the aesthetic value of his works is substantially higher than the average level of the Slovene emigrant poetry of his day.*